

סופה של תקופה?

לאורך שנות דור גרמניה נחשבה לדמוקרטיה יציבה וליברלית אולם תוצאות הבחירות האחרונות חשפו זרמי מעמקים שלא קיבלו די התייחסות // ד"ר יעל בן משה

גרמניה היא מדינה שנהנית ממערכת פוליטית יציבה מאז 1949, וביחס למדינות אחרות באירופה, כמו צרפת ושווייץ, או צפון אירופה ו"ארה"ב, שיעורי ההצבעה בה נשארו יחסית גבוהים לאורך השנים. כך נדמה שהיציבות של מערכת פוליטית עם יציבות פוליטית כוננו לאורך עשרות שנים מדינה פדרלית עם הדמוקרטיה חזקה וכלכלה ליברלית חזקה. זה החזיק מעמד גם ברגעים שבהם פחות נצפו תחזיות כלכליות חיוביות, כמו למשל על רקע משבר הפליטים והתקפות הטרור; לאורך 2016 הציבעו מומחים על המשך מגמה יציבה של צמיחה במשק וירידה באבטלה, וחלקם אף טענו ש-28 מיליארד היורו - הסכום שנדרש למימון מבקשי המקלט בשנה אחת - יכולים לחזור לקרן פת המדינה, ואף יותר, אם אלו ישולבו במעגל העבודה. מה שאומר עוד כוח עבודה זול מצטרף למשק, במקביל לעלייה בהיקף הייצור.

אולם דווקא בזמן שהתחזיות הכלכליות לשנת 2017 התממשו (וצמיחה בשיעור של 2% צפויה גם בשנת 2018) הקריסה הלא צפויה הגיעה מהמערכת הפוליטית. בימים אלו ממש נערכת גרמניה, לפחות כפי שזה מסתמן, לבחירות כלליות חדשות. בשונה מהפוליטיקה בישראל, לחצן של מפלגות קטנות המכתיבות את סדר היום הפוליטי ויכולות לאיים על יציבות הקואליציה, איננה מגמה אופיינית בפוליטיקה הגרמנית - לפחות לא ברמה הארצית. רק שהפעם זה נראה אחרת מבחינות רבות; מפלגת הימין קיצוני "אלטרנטיבה לגרמניה" (AFD), מפלגה שלא הייתה קיימת לפני 2013, הייתה צפויה לקבל בבחירות המקומיות 20% מהקולות, בדומה לסוציאל-דמוקרטים (SPD), המפלגה השנייה בגודלה בגרמניה מאז 1945. בסופו של דבר, עדיין הישג לא מבוטל, מפלגה

ימנית-קיצונית זו הצליחה לראשונה מאז שנות השלושים להיכנס לפרלמנט הלאומי ולצבור 92 מושבים בבונדסטאג (כמעט 13%), ובכך להפוך למפלגה השלישית בגודלה. נראה כי הפוליטיקה הגרמנית תנוע בשנים הקרובות מהמרכז ימינה, לאו דווקא באותה כיוון שבו נעה הכיכלה. במקביל לתוצאות הבחירות המקומיות ולהצהרותיו של מנהיג הסוציאל-דמוקרטים, מרטין שולץ, שאין בכוננת המפלגה לשבת בקואליציה עם מפלגתה של מרקל, החל עוד בשנה שעברה דיון תקשורתי בבעיות הצפויות בהרכבת הקואליציה הבאה. ולא רק שהתחזיות התממשו, אלא שלאף אחד - לא לפוליטיקאים ולא לעיתונאים - אין מושג איך מתמודדים עם השינויים הפוליטיים הנוכחיים. בשביל להבין את המצב הפוליטי הנוכחי בגרמניה, יש לבידוק כיצד המהלכים האחרונים מהווים ביטוי לשינויים חברתיים ותודעתיים שעוברים על האוכלוסייה הגרמנית בשנים האחרונות, ועד כמה מגמות אלו משקפות את המצב הכלכלי הסמוי מן העין, זה שאולי לא משתקף דרך נתונים סטטיסטיים שמתפרסמים ע"י מוסדות הממשלה, האיחוד האירופי או הבנקים.

ראשית, על אף שיעורי ההצבעה הגבוהים, רוב הגרמנים, רוב הזמן, לא מגלים עניין רב בפוליטיקה. היציבות הפוליטית מחד, ושערוך ריות פוליטיות מאידך, יצרו לאורך זמן אדישות וחוסר עניין מעמיק בזירה הפוליטית. למפלגות הגדולות (CDU, SPD), שבחריהם הנאמנים טרחו ביום הבחירות להגיע לקלפי, מגמה זו עד עכשיו הטיבה עמם. אולם, עם השנים האדישות גררה חוסר עניין, שהשפיע גם על התנהלותם של הנבחרים, וחוסר העניין ההדדי, הוביל בסופו של דבר למיאוס מצד הציבור כלפי נבחריהם. אמנם מאז תום מלחמת העולם השנייה היו שתי מפלגות מרכזיות בגרמניה שעמדו בראשות

המדינה, אך בשונה מהמערכת הפוליטית בארה"ב שמחולקת לשני מחנות (רפובליקנים ודמוקרטים), החברה הגרמנית גם לפני 1945 לא הייתה מורכבת משני גושים בלבד. למעשה, לאורך רוב ההיס-

יעל בן משה | צילום: יח"צ

טוריה גרמניה הייתה בנויה ממלכות, שגם מאות שנים אחרי איחודן למדינה אחת, כל אחת שמרה על המסורת הייחודית לה. אחרי איחוד גרמניה ב-1990 הפיצול הפוליטי התעצם עוד יותר; מצבם הכלכלי של "המזרחים" שחיו תחת דיקטטורה מתמשכת לא השתפר במהירות הרצויה תחת הדמוקרטיה, ובמקביל הם 'נדרשו' לשכוח את ההיסטוריה והאתוס הלאומי של הרפובליקה הקומוניסטית שטיפחה אותם להאמין שהגרמנים 'הפשוטים' היו רק קורבנות של הקפיטליסטים והיטלר שתמך בהם. בפועל הקואליציה רבת השנים בין מפלגתה של מרקל לסוציאל-דמוקרטים לא שקפה את השערים החברתיים ברמה הארצית. לא מספיק היה לאחד את שתי הגרמניות על בסיס

אנגלה מארקל, קנצלרית גרמניה בסיוור בשטרלזונד, במסגרת מסע הבחירות | צילום: Reuters/Axel Schmidt

כך נראה שחוסר הגמישות הפוליטית שגור רר את גרמניה ככל הנראה לבחירות חדשות, משקף באופן די מדויק את חוסר הגמישות החברתי ואת השסעים העמוקים הקיימים בין חלקים שונים בחברה. רבים ממנה חשים זמן רב שאין מי שבאמת שמיצג אותם או ידאג להם: כך למשל, נטען כי הממשלה טוענת שאין כסף להעלות קצבאות הפנסיה. במקביל הפי ערים שבין העשירים לעניים במדינה גדלים מידי שנה, יוקר המחיה עולה ובהתאמה גם מספר העניים וחסרי הבית. כמו כן, הביקוש לדירות בערים המרכזיות עולה ואיתה גם הבי ניה האינטנסיבית בערים וההשקעה בחברות זרות. בשביל זה דווקא לא צריך סטטיסטיקות, אלא פשוט לצאת לרחוב ולראות באופן פיזי את השינויים שחלו.

מצד שני פרסומים בתקשורת מעידים שוב ושוב על כך שיש למדינה מספיק רזרבות לממן את מאות אלפי הפליטים. כלומר, בעוד שהתי נאים הסוציאליים של משלמי המיסים לאורך שנים לא השתפרו - אלא אפילו הורעו, ות חושת הביטחון נפגעה בעקבות פיגועי הטרור, נאלצו משלמי המיסים לממן מכיסם את זרם הפליטים, וכל זאת עוד אחרי שממשלת גרמניה הייתה לתומכת העיקרית בסיוע להצלת מדינות

רים תדמית הבוחרים של הקבוצות הניציות בגרמניה, כלומר, אנשים ממעמד סוציו-אקונומי נמוך שברובם אינם משכילים ואינם מתקדמים. ואכן, הבחירות האחרונות הראו שיש גם אמת בדבר; במזרח גרמניה כל אדם רביעי נתן את קולו עבור "אלטרנטיבה לגרמניה". עם זאת, מחקרים חדשים מעלים שלא רק במזרח, אלא באופן כללי, באזורים שבבחירות 2013 מספר המצביעים היה נמוך, שם נצפתה השנה דווקא עלייה בשיעור ההצבעה ואחוזי הצבעה גבוהים בהתאמה ל"אלטרנטיבה לגרמניה". יותר מזה, גם באזורים שבהם חל שיפור במצב הכלכלי וירידה באבטלה נרשמו אחוזי הצבעה גבוהים ל-AFD.

הסבר אפשרי לכך הוא שבשונה ממפלגות ניציות אחרות, "אלטרנטיבה לגרמניה" מורכבת ממשכילים, בני המעמד בינוני-גבוה ואפילו גבוה, שמעבירים אמנם מסרים לאומיים קי צוניים, אך בדרך אלגנטית שהצליחה לעורר את הזדהותם של המתונים יותר. "אלטרנטיבה לגרמניה" מדברת קודם כל לאלו שהגלובליזציה השאירה אותם בודדים יותר, לאלו שלא מר גישים חלק מ"העולם החדש", לשמרנים יותר, אלו שהיים על קצבאות, וכמובן לבעלי אג'נדה גזענית.

איחוד מוניטרי וגאוגרפי בלבד, אלא היה צריך לאחד אותן מבחינה תודעתית והיסטורית, לבנות נרטיב משותף כבסיס להזדהות, מבלי לה תעלם מהעבר.

בפועל, נוקטת גרמניה עד היום יד קשה כנגד תנועות השמאל הקיצוני, כדוגמת "אנטיפה" (Antifa), או נקטה כלפי תנועת השמאל הקיצוני "סיעת הצבא האדום" (שפעלה בשנות השמונים), וכך בעצם, כל סממן של צבע אדום נכנס למשבצת של "אויב" הפדרציה, לעומת אלו מהימין. בין אם באמצעי התקשורת, כפר ליטיקה או בשיחות סלון, לאורך השנים שררה התעלמות עיקשת של המיינסטרים כלפי הקבוצות הלאומניות ומפלגת ה-NPD (המפלגה הני ציונל-דמוקרטית של גרמניה), גם שזו הצליחה לעבור את אחוז החסימה מספר לא מבוטל של פעמים וזכתה למושבים בפרלמנטים של המדינות במזרח, כמו זקסן ומקלנבורג-פורפומרן, שוב ושוב בעשור האחרון. כך נוצר מצב שהי ניכור שחשו המזרח-גרמנים במולדת החדשה, בא על פתרונו בתוך הקבוצות הניציות ברמה המקומית, ואלו אימצו לעצמם את הנרטיב שהזרים והמהגרים הם אויבים לגרמניה, והפכו אותם לאחראים לשסע החברתי-לאומי.

כך הובנתה בתקשורת עשורים על גבי עשור

Alp Photo / John Macdougall: 017

מתננים קיצוניים מפגינים נגד מדיניות הפליטים של קנצלרית גרמניה אנגלה מרקל.

גם הכלכלה תיפגע. את האשמה בכך שהרכבת הקואליציה נכשלה, מטילים כעת בתקשורת על המפלגה הליברלית, ה-FDP. גרמניה לא תוכל לבסס את מעמדה לאורך זמן על כלכלה חזקה בלבד. כל עוד קיים חוסר שביעות רצון פנימי, כל עוד השסעים החברתיים עמוקים יותר מהמכנה המשותף, לאורך זמן זה יש פיע על מעמדה בקהילה הבינלאומית, וכחלק בלתי נפרד גם על המצב הכלכלי מבית. לא פעם אני שומעת מגרמנים שלמרות הכל "זה לא פוגע בשגרת חייהם", ועדיין, המצב הפו ליטי לא מעניין אותם כפי שאולי צריך היה לעניין את רוב האזרחים, כי הוא עלול בסוף להתנהל על ידי הידיים הלא נכונות. לגרמנים שמעוניינים בהמשך היציבות ופסיעה במתווה בו צעדה גרמניה בעשורים האחרונים ברור כי אין מנוס אלא להזרים את האנרגיה הכלכ לית כלפי פנים, ולהשקיע את המשאבים גם בתנאים הסוציאליים וגם בהון רוחני שיעצב אתוס מאחד וזהות לאומית. אמנם היא מנהיגת האיחוד האירופי, אך גרמניה שכחה את הבר חרים שלה, שבזכותם ניצלו מדינות אחרות. עכשיו הגיעה זמנה להצילה מעצמה.

חו הקיצוניים למצוא את דרכם אל הציבורים השונים דרך הרשתות החברתיות, ולעורר בזה עוד יותר את כעסו של הציבור, על כך שהמור סדות הפורמלים ממשיכים להתעלם מהם, ובכך אף פוגעים בדמוקרטיה בעצמם.

לכן היום, בניגוד לחברי הקואליציה ולני שיא שטיינמאייר, האזרחים הגרמנים דווקא לא מתנגדים לסבב בחירות נוסף, גם אם מדובר על עלות כבדה של מאה מיליון יורו. החשש מצידם של האליטות והמתונים הוא שבעוד שכלפי המפלגות המתונות יותר התגבר חוסר האמון בבחירות האחרונות, סבב נוסף עלול להעביר עוד קולות מן המרכז למפלגת הימין הקיצוני. אך בסופו של דבר, החשש העיקרי של האליטות הוא שכל זמן שאין שלטון יציב,

האיחוד, כמו יוון, איטליה וספרד. במקביל לכך באמצעי התקשורת, כמו גם בר חוב, הערות גזעניות או אנטישמיות כבר לא יוצ רות הדים ותרעומת כמו בעבר. ובין אלו שמגלים אדישות, יש יותר ויותר אנשים שנוטים לחוש הזדהות. הלך רוח מעין זה, באופן מודע או לא, מגביר את התמיכה במפלגה כמו "אלטרנטיבה לגרמניה", שמעצבת את האפיל המפלגתי שלה דרך כעס, תסכול ופחד - אותן תחושות המשר תפות לא רק לימין, אלא גם לשמאל, שגם משם נדדו הקולות אל הימין הקיצוני.

אמצעי התקשורת מצידם ממשיכים לשרת את האליטות והזרם המרכזי, ולהתעלם ממפלגת "אלטרנטיבה לגרמניה", גם בנאומה הראשון בפרלמנט הלאומי. ולמרות זאת הצלי

ד"ר יעל בן-טסה היא עמיתת מחקר במכון בוצריוס ובמרכז ללימודי גרמניה ואירופה באוניברסיטת חיפה ומרצה בחוג לפוליטיקה ותקשורת במכללה האקדמית הדסה בירושלים.